

Rapport Veldverkenning internationalisering

Mei 2007

Inhoud

Rapport Veldverkenning internationalisering.....	1
Inhoud	2
Inleiding.....	3
1. Internationalisering.....	5
Karakterisering	5
2. Trends en ontwikkelingen	8
Studenten	8
Positionering / profilering.....	8
Mobiliteit	10
Gezamenlijke curriculumontwikkeling	12
Conclusie.....	12
3. Randvoorwaarden.....	15
Interne randvoorwaarden	15
Externe randvoorwaarden.....	18
Conclusie.....	20
Conclusies	23
Bijlagen	26
Wensen richting OCW/de overheid.....	26
Bezochte instellingen	28
Conclusies bijeenkomst 18 april 2007.....	29

Inleiding

Nederland verandert. Het hoger onderwijs verandert mee. De uitdagingen van globalisering, internationalisering en Europeanisering vereisen een antwoord. De Bologna- en Lissabonprocessen betekenen dat het Nederlandse hoger onderwijs ook steeds meer naar het buitenland zal moeten kijken. Er is een debat gaande over de vraag hoe het Nederlandse hoger onderwijs er in de toekomst uit moet zien. Verdergaande internationalisering zal een belangrijke taak zijn van alle instellingen, maar ook van de overheid.

In 1999 hebben 29 Europese landen afspraken gemaakt om in het hoger onderwijs onder andere te komen tot internationaal vergelijkbare graden, de Bologna-afspraken. Tegenwoordig zijn er 45 landen aangesloten bij dit initiatief. Uiteindelijk doel is te komen tot gemeenschappelijk en open Europees onderwijs. De diploma's van Nederlandse hbo- en wo-instellingen zijn in die landen erkend. Het gelijkstellen van de opleidingen betreft het behaalde eindniveau, niet de duur of de inhoud van de opleiding. Ook zijn er afspraken over de kwaliteit en inhoud van de onderwijsprogramma's. Nederland is in het studiejaar 2002/2003 gestart met deze bachelor-masterstructuur in het hoger onderwijs. Sinds 2003 beoordeelt een Nederlands-Vlaamse accreditatieorganisatie elke zes jaar de kwaliteit van de opleidingen. Inmiddels zijn alle vierjarige hbo-opleidingen en een groot deel van de opleidingen in het wetenschappelijk onderwijs omgezet naar bachelor- en masteropleidingen. In het wetenschappelijk onderwijs duurt de bacheloropleiding drie jaar. De masteropleiding één of twee jaar. Alle hbo-bacheloropleidingen duren vier jaar. Ook binnen het hbo bestaat de mogelijkheid voor erkende masteropleidingen.

In november 2004 ontving de Tweede Kamer de internationaliseringsbrief 'Koers op Kwaliteit' van de staatssecretaris van onderwijs. Hierin werd gesteld dat het internationaliseringsbeleid zich van een randverschijnsel naar een integraal onderdeel van het instellingsbeleid zou moeten ontwikkelen. Het doel is dat de instellingen zich internationaal profileren, ze moeten zich opmaken voor de concurrentieslag in Europa. Intussen zijn de meeste internationaliseringsinstrumenten uit deze brief geïmplementeerd. Nu kunnen de overheid en het onderwijs hierop gaan voortbouwen. Het ministerie van OCW moet zich buigen over de vraag hoe het op nationaal niveau de verschillende vormen van instellingsbeleid kan ondersteunen, aanvullen en sturen. OCW wil ambitieuze doelstellingen op het gebied van internationalisering formuleren. Daartoe moet het internationaliseringsbeleid een sterkere relatie met het bredere onderwijsbeleid krijgen.

Het is dan ook tijd geworden te kijken hoe het verder moet. Daarbij wil het ministerie van OCW het aantal instrumenten niet per se uitbreiden, maar wel bezien hoe ze anders of beter ingezet kunnen worden om het Nederlandse hoger onderwijs te positioneren voor de internationale concurrentie.

Om beter inzicht te krijgen hoe dat vorm kan krijgen was een bezoek aan een aantal instellingen nuttig. In november en december 2006 hebben delegaties van de directie Hoger Onderwijs van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap bezoeken gebracht aan vijftien instellingen voor hoger onderwijs. Deze veldverkenning was bedoeld om van de instellingen zelf te horen welke invulling ze geven aan internationalisering. In de kern was OCW op zoek naar de volgende informatie: wat wilt u bereiken op het gebied van internationalisering? wat doet u? wat zijn uw wensen aan de overheid, aan OCW en waarom? met welke problemen kampt u?

Hiermee werd het mogelijk de overheidsambities naast die van de colleges van bestuur, maar ook die van de werkvloer te leggen. Het is op basis van een beperkt aantal bezoeken aan instellingen niet mogelijk definitieve uitspraken te doen over hoe instellingen zich positioneren op de internationale markt. Wel zijn interessante impressies en indicaties opgedaan. Overigens waren de gesprekken informeel van aard, maar natuurlijk is het mogelijk dat niet alle instellingen het achterste van hun tong hebben laten zien.

Het doel van dit rapport is een basis te vormen voor verdere discussie met de instellingen. En op die manier te komen tot een breder gedragen beeld. Uiteindelijk leidt dit tot een strategische agenda en een vergezicht op het landschap van het Nederlandse hoger onderwijs. Deze rapportage is in geen enkel opzicht een strategisch document, maar zal dienen als een van de bouwstenen om te komen tot een nieuwe overheidsstrategie voor de internationalisering van het hoger onderwijs.

In dit rapport komen verschillende dimensies aan de orde waarop de instellingen kunnen worden gezien en wordt een ruwe indeling gegeven van de instellingen op het gebied van internationalisering. Daarna volgt een blik op trends en ontwikkelingen in de HO-internationalisering. Vervolgens komen de randvoorwaarden voor internationalisering aan de orde. Ten slotte volgt een aantal voorlopige conclusies.

Hier is ook een woord van dank op zijn plaats aan alle instellingen, medewerkers en studenten die tijd hebben vrijgemaakt en zeer open zijn geweest jegens de bezoekers van OCW. Met name Maarten Regouin wordt bedankt voor zijn presentatie tijdens de bijeenkomst naar aanleiding van het conceptrapport op 18 april 2007.

1. Internationalisering

Wat is internationalisering nu eigenlijk?

Internationale samenwerking tussen instellingen komt op verschillende manieren tot stand. Vaak begint het met informele samenwerking tussen medewerkers uit verschillende landen, op opleidingsniveau, vakgroepniveau of faculteitsniveau. Uiteindelijk kan die samenwerking uitgroeien tot een strategisch partnerschap op instellingsniveau. Een dergelijk partnerschap is belangrijk voor het onderlinge vertrouwen dat instellingen in elkaar kunnen hebben. Het beperkt de noodzaak van controles op kwaliteit en inhoud van de onderwijsprogramma's.

Internationalisering is een middel, geen doel. Voor de overheid is zij gericht op versterking van de Nederlandse concurrentiepositie. Om dat te bereiken is het Nederlandse beleid erop gericht onderwijs en onderzoek te produceren dat mee kan komen op het hoogste niveau. Een gangbare definitie van internationalisering in het hoger onderwijs is het 'integreren van de internationale/interculturele dimensie in onderwijs en onderzoek en in de ondersteunende functies van een instelling'.¹ De instellingen voeren internationaliseringsbeleid. Zij werken aan projectmatige en programmatische samenwerking, bijvoorbeeld het werken aan gemeenschappelijke opleidingen en onderzoeksprojecten. Verder verzorgen instellingen werving en mobiliteit van studenten en staf. Soms openen instellingen vestigingen in het buitenland. Ze betalen gezamenlijk voor dure infrastructuur. Voor de instellingen is het beleid ook gericht op het in gang zetten van kennisuitwisseling en ontwikkeling op het gebied van onderwijs en onderzoek. Internationalisering omvat alle activiteiten die erop gericht zijn contacten en netwerken met buitenlandse instellingen op te zetten en/of te intensiveren. De instellingen internationaliseren elk op hun eigen manier, met eigen doelstellingen en invulling. Internationalisering valt te clusteren naar verschillende dimensies en elementen.

Karakterisering

De OESO onderscheidt bijvoorbeeld vier benaderingen met betrekking tot internationaliseringsbeleid: capaciteitsopbouw, het kweken van wederzijds begrip, het genereren van inkomsten en het aantrekken van buitenlands talent.²

1. Capaciteitsopbouw is een vorm van ontwikkelingssamenwerking. Mensen uit ontwikkelingslanden krijgen een opleiding in Nederland (of elders) en gebruiken de opgedane kennis vervolgens veelal in hun thuisland. Capaciteitsopbouw gebeurt heel expliciet door de internationale onderwijsinstellingen als ISS en ITC. Andere instellingen doen vaak projecten in het kader van Netherlands Programme for Institutional Strengthening of Post-secondary Education and Training Capacity (NPT).
2. Het kweken van wederzijds begrip wordt bereikt door uitwisselingen en het mixen van groepen studenten.

¹ Johannes Wilhelmus Maria de Wit *Internationalisation of higher education in the United States of America and Europe : a historical, comparative and conceptual analysis* 2001.

² Zie lezing Marijk van der Wende in *Archetypen van internationalisering; jaarcongres internationalisering van het hoger onderwijs* 2006.

3. Instellingen genereren inkomsten door buitenlandse studenten te laten betalen voor hun opleiding of door de overheidsbekostiging van die studenten. Ook zijn er instellingen die activiteiten in het buitenland ondernemen met de bedoeling daar (op termijn) financieel voordeel uit te halen.
4. In de kenniseconomie is het belangrijk goede mensen in een land te hebben. Dat is een reden om kenniswerkers naar Nederland te halen. Dat geldt vooral voor excellente studenten.

Tijdens de veldverkenning bezochten de medewerkers van OCW instellingen die zich grosso modo in de volgende categorieën laten indelen. Uiteraard is elke indeling gedeeltelijk onvolledig en arbitrair. Ook is er natuurlijk overlap. Toch is de hier gehanteerde indeling bruikbaar om een onderscheid te maken tussen de sterk verschillende motieven achter internationalisering.

1. Regionaal georiënteerde instellingen. Deze instellingen richten zich op studenten uit naburige landen, zoals Duitsland, België.
2. Internationale onderwijsinstellingen, zoals ISS, ITC. Deze instellingen richten zich vrijwel uitsluitend op capaciteitsopbouw.
3. Versterken/bestendigen van de positie van de instelling
 - a. financieel
 - b. studentenaantallen op peil houden
 - c. nichemarkt, bijvoorbeeld onderzoek, specialisatie
4. Internationalisation@home: internationalisering als middel om de lokale studenten adequaat op te leiden.
5. Internationalisering als 'roeping'.

Tijdens de bezoeken vielen de grote verschillen tussen de instellingen op in de mate van internationalisering. De scheidslijn loopt dwars door hogescholen en universiteiten, dwars door groot en klein en dwars door algemeen en specifiek heen. Veel instellingen (b)lijken te worstelen om de ambities van hun College van Bestuur (CvB) te realiseren. Internationalisering komt niet vanzelf tot stand.

De instellingen die medewerkers van OCW bezocht hebben gaven in overgrote meerderheid aan te willen internationaliseren om hun (Nederlandse) studenten beter op te leiden. Dit komt voort uit globalisering en Europeanisering. Terwijl de wereld 'kleiner' wordt moeten studenten kennismaken met andere culturen om op de internationale arbeidsmarkt voorbereid te zijn. In de eerste plaats kan dat door in het buitenland te gaan studeren, voor een hele studie of in het kader van een uitwisseling. Buitenlandse studenten die naar Nederland komen kunnen de thuisblijvers aan het internationale laten ruiken. Buitenlandse studenten zouden Nederlanders een bredere blik geven en ze daardoor een beetje internationaliseren. Het idee is daarnaast dat buitenlandse studenten gedreven, gemotiveerder zijn dan de gemiddelde Nederlandse student en daardoor de Nederlandse studenten ook motiveren en stimuleren³. Het blijft wel lastig om de studenten met elkaar om te laten gaan. Veel

³ Prof. dr. F.A. van der Duyn Schouten (rector magnificus Universiteit van Tilburg) in het Reformatorisch Dagblad van 20 januari 2007: 'Met de intrede van de bachelor-masterstructuur heeft de internationalisering in het Nederlands hoger onderwijs een fikse duw in de rug gekregen. In de opleiding van jongelui die geacht worden leidinggevende posities in de maatschappij te gaan bekleden mag een internationale oriëntatie tegenwoordig niet ontbreken. Een halfjaar studeren aan een buitenlandse universiteit draagt aan die oriëntatie weliswaar bij, maar kan niet langer als toereikend

instellingen kiezen ervoor de studenten in gemengde groepen te zetten voor groepsopdrachten. Het vaak gehanteerde probleemgeoriënteerde onderwijs is daar dienstig voor. Overigens gaat de integratie van buitenlandse en Nederlandse studenten meestal niet verder dan dat.⁴ Verder kan een instelling het curriculum internationaliseren door internationale vakken of internationale componenten aan de vakken toe te voegen. Het gaat dan niet primair om de hoeveelheid buitenlandse studenten en ook niet om het geld. De meeste instellingen willen vooral een curriculum dat zorgt voor geïnternationaliseerde (Nederlandse) studenten.

Door het Bolognaproces ontstaat geleidelijk de Europese Onderwijsruimte. Onderdeel hiervan is een vergelijkbare BaMa-structuur. Dit betekent dat er grote internationale concurrentie om studenten zal kunnen ontstaan. Ook zijn sommige studies of zelfs instellingen te klein om op Nederlandse studenten te kunnen drijven. Daarnaast is er bij instellingen behoefte aan buitenlands personeel om de juiste expertise binnen te kunnen halen. Sommige instellingen gaan er vanuit dat rigoureuus internationaliseren de enige mogelijkheid biedt om op de langere termijn mondiaal mee te komen in het onderwijs. Ten slotte is internationalisering van belang voor de kwaliteit van het onderwijs, doordat het onderwijs aansluit bij internationaal onderzoek en doordat de internationale studenten en docenten een sterkere dynamiek mee helpen vormen.

worden gezien. Voordat de student goed en wel gesetteld is, zijn de zes maanden om en van een onderdompeling in een andere cultuur is dan ook nauwelijks sprake.

Daarom halen universiteiten en hogescholen de laatste jaren in toenemende mate buitenlandse studenten naar hun eigen campus, zodat de Nederlandse studenten ook hier ter plekke in de collegezaal en in werkgroepen onontkoombaar met meerdere nationaliteiten en culturen worden geconfronteerd. "Internationalisation at home", noemen we dat.'

⁴ Uitzonderingen vormen de specifiek internationaal gerichte studies aan bijvoorbeeld University Colleges.

2. Trends en ontwikkelingen

Studenten

Nederlandse studenten denken over het algemeen nog niet sterk internationaal. Dit bemoeilijkt de mobiliteit van studenten, de integratie van buitenlandse studenten, de internationale verinnerlijking van de Nederlandse studenten. Dit is een probleem, zowel volgens de instellingen als het ministerie. OCW heeft medewerkers van instellingen gesproken die ervoor pleiten elke student verplicht een half jaar naar het buitenland te sturen. Uit de studentenmonitor blijkt dat meer studenten naar het buitenland willen dan er uiteindelijk gaan. De belangrijkste redenen om af te zien van een studiegerelateerd buitenlandverblijf zijn de wens snel af te studeren en de angst voor studievertraging hierdoor. Niet altijd voelen de studenten zich door hun instelling gesteund in hun mobiliteitswensen. Om meer Nederlandse studenten naar het buitenland te laten gaan, of meer interesse in internationale ontwikkeling te laten krijgen zijn twee factoren van belang. De cultuur van de studenten zou sterker op internationalisering gericht moeten zijn. Dat is iets dat vrij snel zou kunnen veranderen door ontwikkelingen in de studiecultuur, maar waarvoor het moeilijk is effectief beleid te maken. Daarnaast zouden vooral instellingen, maar ook de overheid, barrières moeten slechten die studenten ervaren bij hun ambities naar het buitenland te gaan. Dan gaat het vooral om financiën en studievertraging.

Positionering / profilering

Instellingen proberen zich vanuit hun eigen opvattingen over hun internationale profiel te positioneren. Dit heeft onder andere gevolgen voor het type studenten dat ze proberen te werven, de prijs die ze vragen voor hun onderwijs, de landen waar ze zich op richten.

Vanuit het type instelling worden er verschillende keuzes gemaakt in het soort en aantal studenten dat zij wil aantrekken. De regionaal georiënteerde instellingen richten zich op studenten uit de buurt. Zij proberen veelal Duitse studenten te werven. Deze studenten komen vaak naar Nederland voor het interactieve, competentiegerichte, minder hiërarchische onderwijs. Over het algemeen trekken deze instellingen een cirkel met een straal van honderd à honderdvijftig kilometer om de instelling en werven daarbinnen. Ze hebben een Duitstalige website, bezoeken Duitse scholen en soms hebben ze ook Duitstalige opleidingen met Duitse docenten. Deze instellingen willen in de toekomst vaak nog meer Duitse studenten werven.

De IO-instellingen richten zich vooral op studenten uit ontwikkelingslanden. Zij worden vooral geworven met OS-middelen en beurzen van hun eigen land. De meeste studenten werken bij de overheid in hun land van herkomst en volgen een master- of PhD-opleiding aan de IO-instelling, waarna ze meestal weer terug gaan naar hun thuisland.

Instellingen die hun positie financieel willen versterken of bestendigen richten zich op studenten die de volle prijs betalen of bekostigd worden. Het gaat dan meer om aantallen dan om specifieke types studenten, met als doel daar op te verdienen. Ook instellingen waarvoor de Nederlandse markt te klein is richten zich op aantallen studenten, maar hier is de kwaliteit van de studenten van groter belang dan de kwantiteit. Eventueel leggen deze instellingen ook bij op de buitenlandse studenten.

Instellingen die in een niche opereren zoeken primair naar kwaliteit in de studenten die ze binnenhalen.

Instellingen die zich vooral richten op internationalisation@home richten zich vooral op diversiteit in de buitenlandse studenten die ze aantrekken. Zij streven ernaar een 'international classroom' te creëren. Hierbij is de kostendekkendheid meestal niet de eerste zorg.

Instellingen die verregaand internationaliseren maken geen fundamenteel onderscheid tussen Nederlandse en buitenlandse studenten. Zij zien zichzelf als internationale instelling en de belangrijkste verschillen zitten in de bekostiging en in de extra opvang en ondersteuning in het wonen in een vreemd land die buitenlandse studenten nodig hebben.

Enkele instellingen verzorgen onderwijs in het buitenland. Vooral vanuit de motieven financiële versterking van de instelling en capaciteitsopbouw is er interesse voor dit concept. Christelijke Hogeschool Nederland is hiervan het meest in het oog springende voorbeeld. Meer instellingen zouden dat ook willen doen. Het is wel aan strenge regels gebonden. Zo mogen in het buitenland geen Nederlandse graden worden afgegeven, geen Nederlands belastinggeld worden gebruikt en kan de opleiding niet worden geaccrediteerd.⁵

De hbo-instellingen profileren zichzelf als *university of applied sciences*⁶. De achterliggende gedachte is dat aan buitenlanders het verschil tussen Nederlandse universiteiten en hbo's moeilijk is duidelijk te maken. In veel landen worden instellingen met curricula zoals de Nederlandse hbo-instellingen hebben universiteit genoemd. Er bestaat onder potentiële buitenlandse studenten verwarring over de soort instelling waar ze kunnen gaan studeren in Nederland.

Instellingen profileren zich ook met de hoogte van het instellingscollegegeld. Instellingen hebben grote moeite precies te berekenen wat een kostendekkend collegegeld zou zijn. De bedragen lopen uiteen van ruim € 7.000 tot ongeveer € 25.000. Toch zijn er veel instellingen die het collegegeld voor niet-EERstudenten lager dan kostendekkend vaststellen. Dit is vooral van belang voor instellingen die zich als onderzoeksuniversiteit willen profileren, die zich in een nichemarkt begeven en die een 'international classroom' willen creëren. Dit wordt gedaan vanuit de gedachte dat het voor de instelling of de Nederlandse studenten zo belangrijk is dat er een behoorlijk aantal buitenlanders is dat de instelling daar zijn eerste geldstroom voor wil aanspreken. Instellingen die aan de buitenlandse instroom willen verdienen moeten natuurlijk op termijn een ten minste kostendekkend tarief vaststellen.

Instellingen kiezen er vaak voor zich in een beperkt aantal gebieden te begeven voor hun internationaliseringsactiviteiten. Zo kiest InHolland voor Zuid-Amerika, Indonesië, China en Europa en niet voor Vietnam, Thailand of Afrika. Vaak zie je dat instellingen zich helemaal of gedeeltelijk naar de Nederlandse prioriteitslanden richten, maar soms ook niet.

⁵ OCW heeft een document gemaakt dat regels voor deze situatie op een rij zet. Het zal op korte termijn onder de aandacht van de instellingen gebracht worden.

⁶ De officiële door het ministerie gehanteerde benaming blijft vooralsnog *university of professional education*.

Instellingen die zich vooral richten op de regio, of niche-instellingen die zich vooral op Europa richten voelen zich tekort gedaan door het beleid dat vooral gericht is op de prioritaire landen. De overheid heeft op dit moment vooral aandacht voor Aziatische en Latijns-Amerikaanse landen. Er zou volgens sommige instellingen ook aandacht moeten zijn voor grenslanden en Europa. Daar wordt volgens hen de concurrentiestrijd uitgevochten.

Een mooi vergezicht is van de Wageningen Universiteit en Researchcentrum (WUR). Zij ziet drie niveaus in internationale samenwerking met intensieve partnerschappen. Op bachelorniveau moeten de opleidingen harmoniseren. Door intensief overleg groeien deze opleidingen vanzelf naar elkaar toe. De masters kunnen zich specialiseren door afspraken te maken met partners over wie wat aanbiedt, gekoppeld aan toponderzoek, studentenmobiliteit en dubbele of gezamenlijke graden. Je moet bepaalde specialismen durven loslaten. De PhD's zouden door de instellingen gezamenlijk gegeven moeten worden. De promovendi worden vanuit de partners bij elkaar gebracht voor onderwijs dat verzorgd door wereldtoppers. Er is grote ruimte voor mobiliteit, ook van de staf.

Mobiliteit

De geringe (neiging tot) mobiliteit van Nederlandse studenten en docenten is een belangrijke zorg. Ze is een belangrijk element van internationalisering dat nog in ontwikkeling is.

Uitgaande studentenmobiliteit

Bij veel instellingen gaan minder studenten naar het buitenland dan ze zouden wensen. Dat is bijvoorbeeld te zien aan het verschil tussen de aangevraagde Erasmusbeurzen en het aantal uiteindelijk uitgegeven beurzen. Vooral de instellingen die hun studenten een internationale blik willen meegeven of de instellingen die internationalisering als hoofdpogave beschouwen zien hun studenten graag naar het buitenland gaan. Een voorbeeld is de international-businessopleiding van de Hanzehogeschool Groningen, die studenten verplicht op buitenlandse stage stuurt. Verscheidene instellingen hebben eigen beurzenprogramma's om mobiliteit te stimuleren. De Universiteit van Tilburg heeft voor haar topbachelors beurzen beschikbaar die voor hen een master in het buitenland financieren. Voor veel instellingen heeft het vergroten van de uitgaande mobiliteit dan ook prioriteit. Het blijft wel ontzettend moeilijk om dat voor elkaar te krijgen. Elke student zou naar het buitenland moeten, vinden veel vertegenwoordigers van instellingen, maar hoe dwing of stimuleer je ze daartoe? Er is dan natuurlijk onder andere beter zicht nodig op de kwaliteit van de buitenlandse instellingen en opleidingen om zo de waarde van het studieprogramma aldaar vast te kunnen stellen.

De invoering van de bachelor-masterstructuur en de meeneembare studiefinanciering leidt tot concurrentie op de thuismarkt van de instellingen. Dat is een ontwikkeling die naar verwachting tot meer uitgaande mobiliteit zal leiden.

Als je kijkt naar de hoofdredenen van studenten om naar het buitenland te gaan dan blijkt deze volgorde:

1. Persoonlijke ontwikkeling
2. Talen leren
3. Cultuur opdoen
4. Academische kennis opdoen

De vraag is dan wat instellingen de student door mobiliteit willen meegeven. Is de academische meerwaarde altijd nodig? Voor veel instellingen is het vormende aspect van de buitenlandervaring al mooi. Vooral voor instellingen die zich richten op *internationalisation @home* is academische

meerwaarde mooi, maar niet noodzakelijk. De studenten die een tijd in het buitenland hebben gestudeerd hebben geleerd zich in het buitenland staande te houden en dat helpt ook in de voorbereiding op de arbeidsmarkt. Instellingen die zich richten op dubbele graden, bijvoorbeeld in het programma Erasmus Mundus, verlangen natuurlijk veel meer de inhoudelijke toegevoegde waarde van de mobiliteit.

Inkomende studentenmobiliteit

'Studenten kijken eerst in Amerika, dan in Groot-Brittannië en als dat niet lukt in Nederland.'⁷

Buitenlandse uitwisselingsstudenten komen soms naar Nederland om hun Engels te verbeteren, niet zozeer vanwege het uitstekende Nederlandse onderwijs. Studenten die hun hele studie in Nederland doen, doen dat om redenen van de prijs/kwaliteitverhouding. Een goede opleiding voor een redelijke prijs. Dit betekent wel dat niet alle studenten speciaal voor de Nederlandse instellingen of het Nederlandse hoger onderwijs komen.

Hierbij moet wel worden aangetekend dat er in Oost-Azië een groot reservoir is met uitstekende studenten die ook door Nederlandse instellingen geworven worden. Voor de instellingen die zich richten op hoge kwaliteit blijft dat een interessant terrein. Ook instellingen die zich financieel willen verbeteren of zich richten op het vergroten van hun studentenaantallen zullen weinig problemen hebben om daar goede studenten te vinden.

Studenten die vaak wel voor het Nederlandse onderwijssysteem komen zijn de Duitse studenten uit de grensregio. Voor instellingen uit de grensstreek bestaat internationalisering deels uit grote aantallen Duitsers die zich aanmelden. Dat doen zij vanwege het aantrekkelijke Nederlandse systeem van hoger onderwijs en de goede reputatie van Nederlandse instellingen. De vestiging van Fontys in Venlo heeft vrijwel alleen Duitse studenten en ook Universiteit Maastricht heeft een groot contingent Duitse studenten.

Duitse studenten zijn populair. Ze zijn over het algemeen ouder, hoger opgeleid, hebben de (vervangende) dienstplicht achter de rug. Als ze beginnen met de opleiding zijn ze meestal 20 of 21 jaar. Ze zijn vaak serieuzer dan Nederlandse studenten⁸. Duitse studenten volgen zowel Nederlandstalige als Engelstalige programma's – en in sommige gevallen Duitstalige. Bij Fontys in Venlo zijn er (Duitstalige) studierichtingen die bijna uitsluitend Duitse studenten hebben, vaak onderwezen door Duitse docenten. Instellingen die forse aantallen Duitsers binnenhalen zouden ongelukkig zijn als de Raulinvergoeding afgeschaft zou worden. Overigens kunnen EU-studenten als die regeling is afgeschaft wel gebruik maken van het collegegeldkrediet.

Staf

Het is moeilijk om Nederlandse docenten voor langere tijd mobiel te laten zijn. Hun eigenlijke werk komt in de knel, er zijn problemen met gezinnen, etc. Een of twee weken gaat het nog wel, maar een lagere periode stuit op grote bezwaren. De instellingen onderkennen het belang van stafmobiliteit. De vraag is of OCW hier een rol kan spelen. Het faciliteren van bijvoorbeeld een wisselleerstoel zou te overwegen zijn. De RuG heeft een fonds opgezet voor het verlengen van bezoek aan buitenlandse congressen om op die manier internationaliseringsoverleg op stafniveau te kunnen voeren en om aan docentenmobiliteit invulling te geven.

⁷ TU Delft

⁸ Fontys

Sommige instellingen⁹ organiseren een ‘*international week*’ waarin veel internationaliseringsactiviteiten in één week samengebracht worden. Op die manier is het relatief eenvoudig om buitenlandse docenten college te laten geven. Al het reguliere onderwijs kan door buitenlandse docenten gegeven worden. Het heeft ook nuttige netwerkbijeffecten. Instellingen ervaren dit als een goede manier om internationalisering inhoud te geven, vooral de instellingen die voor internationalisation@home gekozen hebben.

Vooraf onderzoeksuniversiteiten die bepaalde programma’s samen met andere universiteiten ontwerpen kiezen er soms ook voor in plaats van de staf de studenten te verplaatsen. Dit gebeurt vooral bij kleine, gespecialiseerde opleidingen en onderzoeken, zoals Erasmus Mundus programma’s of het neurowetenschappelijke Europese samenwerkingsverband Euron. Een gasthoogleraarschap voor een langere periode werkt in veel gevallen ook. Uiteindelijk zal het naar verwachting lastig blijven om grote groepen personeelsleden uit te wisselen voor langere tijd.

Gezamenlijke curriculumontwikkeling

Instellingen gaan graag ‘joint programmes’ aan om te profiteren van grotere schaal, verdere specialisatie en mogelijkheden voor roulatie van studenten en docenten naar partnerlanden, maar de regelgeving werpt hindernissen op. Zo is het bij de huidige wetgeving niet mogelijk om joint degrees af te geven. Verder kunnen instellingen nu geen Nederlandse graden verlenen in het buitenland. Instellingen die aan Erasmus Mundusprogramma’s deelnemen hebben vaak moeite met de Nederlandse collegegelden, de onmogelijkheid van joint degrees en het vreemdelingenbeleid. Van dat laatste ondervinden de onderzoeksuniversiteiten – en andere niche-instellingen - en de instellingen die volledig willen internationaliseren vooral hinder. Zij zijn van mening dat een Europees studentervisum uitkomst zou kunnen bieden.

Het is lastig als partneruniversiteiten in het buitenland hun programma’s veranderen, bijvoorbeeld als gevolg van Bologna. Uitwisselingen moeten dan herijkt worden. Daardoor kan het voorkomen dat de aansluiting op het thuisprogramma minder wordt. De Christelijke Agrarische Hogeschool in Dronten (CAH) probeert dat te ondervangen door met haar partners te overleggen over wijzigingen in haar eigen programma’s.

De UM heeft een samenwerking op poten gezet op het gebied van neurosciences. Euron is een samenwerking tussen tien Europese universiteiten in Duitsland, België en Nederland. Gezamenlijk leiden zij jonge onderzoekers op op masters- en PhD-niveau in een geïntegreerd en gecoördineerd trainingsprogramma. Hiermee creëren de aangesloten instellingen kritische massa om mee te komen op wereldniveau. De PhD’s krijgen een extra Euroncertificaat naast hun graad. Dit geeft aan dat instellingen met veel inspanningen de obstakels kunnen overwinnen.

Conclusie

Nederlandse studenten denken minder internationaal dan gewenst door zowel overheid als instellingen. De arbeidsmarkt eist afgestudeerden die voorbereid zijn op werken in een internationale omgeving, zo stellen veel instellingen. Hierbij is een internationale omgeving zowel het buitenland als een verder geïnternationaliseerd Nederland. De overheid en de instellingen willen studenten hier goed

⁹ bijvoorbeeld de CAH en InHolland

op voorbereiden. De instellingen zien het als hun taak studenten kennis te laten nemen van een geïnternationaliseerde wereld. De instellingen en de overheid zouden ernaar moeten streven dat het de norm wordt voor studenten om internationaal te denken. Daarvoor kunnen studenten bijvoorbeeld een periode in het buitenland studeren.

Studenten die naar het buitenland gaan hebben daarvoor vier belangrijke motieven: persoonlijke ontwikkeling, talen leren, cultuur opdoen, academische kennis verruimen. Veel instellingen stimuleren hun studenten om een deel van hun studie in het buitenland te volgen. Sommige bieden naast de overheidsbeurzenprogramma's ook eigen fondsen en beurzen aan hun studenten aan. De overheid biedt studenten de mogelijkheid hun studiefinanciering mee te nemen bij een studie in het buitenland. Via beide wegen wordt gestimuleerd dat Nederlandse studenten over de grens kijken. Toch blijkt in de praktijk dat slecht een beperkt gedeelte van de studenten ervoor kiest naar het buitenland te gaan, bij voorbeeld uit angst voor studievertraging of vanwege de bureaucratische procedures. Daarbij is extra stimulering vanuit de overheid gewenst, bijvoorbeeld bij het wegnemen van deze obstakels.

Om de studenten die niet naar het buitenland gaan ook in aanraking te laten komen met internationalisering kunnen instellingen een internationale omgeving creëren binnen hun muren. Dit kan door het curriculum te internationaliseren, maar ook door buitenlandse studenten in Nederland te laten studeren. Daarnaast hebben instellingen nog andere doelstellingen bij het aantrekken van buitenlandse studenten, zoals verbetering van het onderwijs, verwerven van extra inkomsten en zorgen voor voldoende massa bij niche-opleidingen.

Stafmobiliteit komt veel minder voor dan studentenmobiliteit. Zij is ook moeilijker te realiseren door de sociale en professionele verplichtingen die docenten hebben. Vooral stafmobiliteit voor langere tijd loopt hierdoor tegen grote hindernissen aan. Instellingen en overheid onderkennen wel het belang van stafmobiliteit. De huidige situatie veranderen zou een doelstelling kunnen worden van het instellings- en overheidsbeleid. Gedacht kan worden aan het instellen van wisselleerstoelen en gasthoogleraarschappen, maar ook de organisatie van 'international weeks'.

Om inkomende staf- en studentenmobiliteit te realiseren, maar meer in het algemeen ook vanuit de visie die de instelling op haar toekomst heeft, is internationale profilering en positionering noodzakelijk. De overheid faciliteert en creëert randvoorwaarden, maar de instellingen bepalen hun eigen profilering. Die is mede afhankelijk van de aard van de instelling. Regionaal georiënteerde instellingen richten zich bijvoorbeeld vooral op studenten uit naburige landen, terwijl gespecialiseerde instellingen zich wereldwijd profileren als kenniscentrum (in hun niche). De overheid zou samen met de instellingen en de Nuffic versterkt moeten werken aan een helder profiel voor Nederland, zodat meer studenten kiezen voor Nederland als land van eerste keuze.

Instellingen richten zich dus op verschillende landen. In Koers op Kwaliteit zijn tien prioriteitslanden benoemd. De overheid zou zich moeten beraden hoe deze prioriteitslanden te benaderen zijn in combinatie met de landen waar instellingen zich zelf op richten. Landen zouden bijvoorbeeld gekozen kunnen worden als een groot aantal instellingen zich daar wil profileren of wanneer de overheid een strategisch belang ziet. Dat er geen Europese landen bij zitten heeft te maken met het Bolognaproces (en dat studenten uit EER-landen bekostigd worden). Veel instellingen geven aan dat zij ook in deze landen graag ondersteuning van de overheid zouden krijgen.

Veel instellingen gaan ook verder dan profilering om buitenlandse studenten te trekken. Ze werken in nauwe samenhang met buitenlandse partners en netwerken. Instellingen gaan graag 'joint programmes' aan om te profiteren van grotere schaal, verdere specialisatie en mogelijkheden voor roulatie van studenten en docenten naar partnerlanden, maar de bestaande regelgeving werpt hindernissen op.

Het is moeilijk voor instellingen een gezamenlijk curriculum te ontwikkelen met buitenlandse partners. De Nederlandse wet biedt geen mogelijkheden voor een joint degree. Erasmus Mundus is een programma dat maar in een gedeelte van alle situaties goed werkt. Het beleid zou zich moeten richten op het vergemakkelijken van deze vorm van grensoverschrijdende samenwerking. Een van de faciliterende instrumenten zou dan de ontwikkeling van een Europees studentervisum kunnen zijn.

3. Randvoorwaarden

Voor internationalisering van het hoger onderwijs geldt een aantal voorwaarden. Ten eerste is er een vrij verkeer nodig van personen, kenniswerkers, studenten, wetenschappers. De visa-problematiek is een groot obstakel.

Ten tweede is er een *lingua franca* nodig. Dé kandidaat daarvoor is het Engels. Zoals in vroeger tijden de internationale wetenschapsbeoefening floreerde in het Latijn, gebeurt dat nu in het Engels. Toch blijft het Engels voor de meeste Nederlandse en buitenlandse studenten een vreemde taal. Aandacht voor taalverwerving bij zowel studenten als docenten is van groot belang. Je kunt niet van mensen verwachten dat ze voor een verblijf van drie maanden zich een vreemde taal volledig eigen maken. Er zijn ook instellingen die in hun interne communicatie Engels als bestuurstaal willen invoeren.

Ten derde is er een financiële voorwaarde. Vooral de omvang van internationale studentenmobiliteit wordt in sterke mate gedicteerd door het aanwezige budget. Beurzenprogramma's bieden daar hulp. Sommige instellingen stellen ook middelen beschikbaar om hun studenten uit te zenden. Vanaf september 2007 voert Nederland de meeneembare studiefinanciering in. De overige staten binnen het Bologna-proces hebben ook verklaard hun studiefinancieringssystemen meeneembaar te maken. Ten vierde is het noodzakelijk toegang te hebben tot efficiënt en goedkoop overdraagbare informatie. Concurrentie is mogelijk dankzij het gemakkelijk kunnen vergelijken van instellingen, opleidingen en curricula.

Ten vijfde is het noodzakelijk een zekere mate van vergelijkbaarheid van diploma's te hebben. Curricula moeten op elkaar aansluiten, getuigschriften, diploma's en resultaten moeten met elkaar vergelijkbaar zijn. Anders zou mobiliteit in hoge mate zinloos zijn. Een zekere internationale structuurharmonisering is zeer wenselijk. Dit heeft elementen die van overheidswege actie eisen. Daarnaast zullen de instellingen zelf naar elkaar toe moeten groeien.

Ten slotte moet er een veranderd besef komen onder studenten, beleidsmakers, politici en instellingsbestuurders en -medewerkers. In alle lagen moet het inzicht doordringen dat internationalisering tot de kern van hoger onderwijs behoort.

Interne randvoorwaarden

Inbedding internationalisering in de instelling

Internationalisering moet – wil het effectief zijn – grondig ingebed zijn in de hele organisatie. Dat betekent dat elk niveau moet doordrongen zijn van het belang van internationalisering. Dat is vaak een probleem, geven de instellingen aan. Instellingen gaan verschillend om met de inbedding van internationalisering. In sommige instellingen is internationalisering een stokpaardje van het CvB, een faculteit of instelling, wordt er vanuit een international office hard aan getrokken, maar gebeurt verder weinig aan gecoördineerde instellingsbrede actie. Alle instellingen geven aan dat internationalisering een speerpunt van het beleid is. De inbedding ervan is een zaak van de instellingen zelf.

Instellingen kiezen in hun organisatie voor één internationaliseringsafdeling of de scheiding van beleid en uitvoering. De Rijksuniversiteit Groningen heeft één gezamenlijke organisatie voor beleidsvorming en –uitvoering op het gebied van internationalisering. De Hanzehogeschool maakt internationaliseringsbeleid in het team internationalisering van de staf onderwijszaken en het facilitair bedrijf heeft een *international student office* die zaken regelt voor inkomende en uitgaande studenten.

De elementen die indicatief zijn voor de inbedding in de instellingen zijn de volgende:

1. mate van belang dat binnen de organisatie aan internationalisering gehecht wordt. Als binnen een instelling bestuurders internationalisering als bijzaak beschouwen zal zij met moeite van de grond komen. Als de staf niet doordrongen is van het besef dat internationalisering inspanningen vergt zal zij nooit ver komen;
2. mate van centralisering van internationaal beleid en uitvoering. Wil de instelling tot in alle geledingen en op alle niveaus internationaliseren dan is een sterke centrale sturing ervan zeer belangrijk;
3. mate van tweetaligheid. Een instelling moet om studenten en staf uit het buitenland te kunnen aantrekken minimaal goede aandacht hebben voor de beheersing van het Engels van docenten én studenten. Voor de instellingen die zich op bepaalde grensregio's richten is het daarnaast belangrijk voldoende Duitssprekenden te hebben;
4. gerichtheid op onderzoek. Een aantal instellingen, ook in het hbo, stelde dat alleen onderwijs dat uit onderzoek voortkomt, grotere aantallen buitenlanders kan trekken op de lange termijn.

Enkele instellingen kiezen voor een consequent doorgevoerde internationalisering. Die maken de keuze een internationale instelling te worden en vinden dat internationalisering tot in de haarvaten van de organisatie moet doordringen.

Goede voorbeelden van ver doorgevoerde internationalisering bieden de IO's. Zij zijn soms al decennialang volledig geïnternationaliseerd door hun bijzondere opdracht.

Om uitvoering te geven aan de organisatorische aspecten moet een instelling de communicatie over internationalisering en internationale ontwikkelingen goed op orde hebben. Daarnaast moeten de instellingen hun gegevens rond internationalisering op orde hebben, mede als basis voor 'evidence based policy'. OCW kreeg bij de bezoeken het beeld dat dat nog erg mager is. Er zijn grote verschillen tussen programma's en opleidingen – ook binnen instellingen – waarbij heel veel kennis en ervaring op of laag of hoog niveau geconcentreerd is en niet breed wordt verspreid binnen de organisatie. Geregeld bleek tijdens de bezoeken dat er een gevoel bestaat dat de communicatie tussen bijvoorbeeld CvB en de werkvloer niet optimaal is. Daarbij viel op dat de ambities van het college van bestuur soms verder van de uitvoeringswerkelijkheid liggen dan soms gedacht. Daarnaast is de afstand tussen OCW en de werkvloer binnen de instellingen ook groot. Dit levert veel onnodige communicatiestoornissen en ergernis op. Het beeld bij instellingen is daardoor soms dat OCW eerder tegenwerkt dan meewerkt.

Ideeën over onderwijs en onderzoek

Hoe ver moet Nederland gaan in internationale vergelijkingen? Moet het Nederlandse hoger onderwijs zich met Oxbridge en de Ivy League willen meten? Sommige instellingen menen dat het speelveld Europa is en dat men daar naar zou moeten kijken. Andere instellingen willen wel op wereldniveau meespelen – en denken dat ook te kunnen. Weer andere instellingen zijn voornamelijk geïnteresseerd in buitenlandse studenten en een geïnternationaliseerd curriculum. Zij zien internationalisering als een aanvulling op of een onderdeel van hun normale programma.

Onderzoek/lectoraten: een aanname van sommige instellingen is dat voor internationale profilering op het terrein van onderwijs onderzoek vereist is. Buitenlanders komen namelijk vooral voor masters en minder voor bachelors. En om goede masters te kunnen geven is onderzoek nodig¹⁰.

Veel instellingen kiezen ook voor het oprichten van een verband van universiteiten, vaak Europees, maar ook wereldwijd¹¹. Instellingen die structurele partnerschappen aangaan hebben een veel stabielere externe omgeving en kunnen daardoor beter kiezen hoe en in welke richting ze internationaliseren dan instellingen die ad-hoc werken.

Taalvaardigheid

In het hoger onderwijs is de eerder genoemde lingua franca nodig wil internationalisering beter van de grond komen. In de HO-wereld is die taal het Engels. Het Engels wordt in Nederland op een redelijk niveau beheerst, maar nog lang niet altijd afdoende. Dit is iets waar instellingen gericht op moeten sturen. Een goed voorbeeld is Wageningen. De WUR wil vanaf 2008 intern volledig Engelstalig zijn. De hoogleraren zijn verantwoordelijk gemaakt voor de kwaliteit van het Engels van de docenten. Het Engels van alle docenten en studenten wordt getest. Degenen die de taal onvoldoende beheersen moeten een cursus volgen.

Instellingen lopen aan tegen te geringe taalvaardigheid. Zowel studenten als docenten en ondersteunende staf spreken niet altijd voldoende Engels om op een goed niveau te kunnen communiceren met buitenlandse studenten of collega's. Hierin speelt ook mee dat er vaak Engels gebruikt wordt tussen personen voor wie het voor geen van beide de moedertaal is.

Verscheidene instellingen werken toe naar een situatie van tweetaligheid of zelfs volledige Engelstaligheid.

Vooraf instellingen die internationaliseren uit 'roeping' werken hard aan de taalvaardigheid van staf en studenten. Ook instellingen op nichemarkten doen dat, maar al in mindere mate. De overige typen hebben vaak minder aandacht voor dit onderwerp.

Huisvesting

Bij het werven van buitenlandse studenten is huisvesting vaak een groot probleem. De huisvesting voor buitenlandse staf en studenten regelen instellingen op verschillende manieren. Meestal regelen instellingen wel huisvesting voor inkomende staf. Sommige instellingen zoals ITC en ISS huisvesten ook alle buitenlandse studenten. Andere instellingen huisvesten studenten voor een korte tijd en vaak ook niet alle. InHolland heeft voor een paar maanden huisvesting voor buitenlandse studenten. De Hanzehogeschool streeft ernaar 80% van de inkomende studenten te huisvesten. Als de Hanzehogeschool Groningen het visum voor een inkomende student aanvraagt is het standaardprocedure om ook huisvesting te regelen. Voor betalende studenten wordt in principe ook huisvesting verzorgd. Huisvesting van buitenlandse studenten is een grote financiële last voor sommige instellingen, omdat ze geen kostendekkend tarief kunnen of willen vragen van de studenten. De instellingen die relatief veel studenten van buiten de EU werven neigen ernaar meer huisvesting te verzorgen.

¹⁰ InHolland

¹¹ Bijvoorbeeld LERU, Coimbra en ENTER.

Opvang van buitenlanders

Studenten en staffleden die uit het buitenland komen om in Nederland te studeren of te werken verliezen hun vertrouwde sociale leven en netwerk. Sommige instellingen streven ernaar voorzieningen en sfeer te scheppen: een buitenlandse student die zich thuis voelt kan zich beter op zijn studie concentreren. Instellingen doen dit door de buitenlandse studenten te mengen, pogingen te doen netwerken voor ze te organiseren. Het gaat om huisvesting, sfeer, gemengde groepen, activiteiten, etc. Verder is het wenselijk de buitenlandse en de Nederlandse studenten zo veel mogelijk te mengen. Buiten de curricula om is dit echter moeilijk te realiseren. Instellingen die van oudsher veel buitenlandse studenten trekken of die veel studenten van ver hebben werken hier vaak hard aan. Bij de bezoeken viel het OCW op dat alle instellingen zich inspannen de buitenlanders steeds beter op te vangen. Er is een duidelijke trend dat de opvang en het welbevinden van buitenlandse studenten en staf steeds serieuzer aandacht krijgt. Ondersteuning is vereist in de vorm van:

- een duidelijk aanspreekpunt, zoals een international office;
- heldere, eenduidige informatievoorziening aan studenten over immigratie- en visumprocedures, toelatingseisen, collegegelden, tentamen- en collegeroosters, etc.;
- taalondersteuning;
- onderwijsondersteuning en loopbaanadvies;
- praktische ondersteuning t.a.v. huisvesting, gezondheidszorg, vrijetijdsbesteding.

Externe randvoorwaarden

Het systeem

Instellingen die in het buitenland studenten willen werven – en dat willen ze bijna allemaal – lopen tegen onduidelijkheden in het Nederlandse systeem aan. De belangrijkste zijn de volgende. De lengte van de opleidingen, er zijn bachelors van drie of vier jaar, masters van een of twee jaar. De titel die na afloop van de opleiding gevoerd kan worden. De naamgeving van de instellingen in het buitenland, universities of applied science. Het Nederlandse collegegeld dat de Europese concurrentiepositie kan aantasten. Dit zijn allemaal zaken die het Nederlandse systeem minder transparant of aantrekkelijk maken.

Het binaire stelsel: Veel hbo-instellingen lopen tegen de gevolgen van het binaire stelsel aan. Zij willen graag masters afleveren, maar dat gaat niet zomaar. Behalve het beperkt aantal bekostigde Nederlandse hbo-masters bieden veel hbo's masters aan die via een Britse instelling geaccrediteerd worden. Een gebruikte constructie is die van de Hogeschool voor de Kunsten in Utrecht. Zij bieden een mediaprogramma aan dat leidt tot een Nederlandse bachelortitel. Daarnaast leiden ze op tot ontwerpmasters in 'nieuwe media', EMMA. De mastertitel wordt door de Britse Open University afgegeven. Het is een 'condensed MA' van 48 weken (68 ECTS) dat parallel loopt aan het vierde jaar van de bachelor. Er is een dubbele selectie: eerst aan de poort bij de opleiding, daarna bij de entree tot de EMMA. 8 ECTS-credits moeten door de studenten afzonderlijk betaald worden (€ 800). Het is een hoog aangeschreven opleiding die de Britse Open University valideert en accrediteert.

Sommige universiteiten hebben het gevoel dat de hbo-instellingen onder hun duiven schieten, of dat de benaming *University of Applied Science* schade toebrengt aan de naam van het Nederlandse hoger onderwijs. Buitenlandse studenten hebben soms het gevoel dat ze verkeerd voorgelicht zijn als blijkt dat ze met een hbo-bachelor niet rechtstreeks kunnen doorstromen naar een universitaire master

of als ze erachter komen dat ze helemaal niet bij een universiteit zitten. Bij de voorlichting moet soms beter duidelijk gemaakt worden wat een instelling voor onderwijs biedt. De technische universiteiten zijn niet blij met de hbo-naamgeving. Universiteit Maastricht stelt ook last te hebben van de presentatie van andere instellingen in het buitenland. Overigens stellen de hbo-instellingen dat het niet de bedoeling is verwarring te zaaien en dat ze altijd duidelijk maken dat ze niet onderzoeksgericht zijn.

De overheid

De meeste instellingen zijn vooral bezig met het bedwingen van 'mobstacles'. Voordat de overheid aan nieuwe vergezichten gaat werken zal zij de slechting van die barrières krachtig ter hand moeten nemen. Ambities stranden momenteel te vaak in een moeras van praktische problemen.

Studenten in het buitenland hebben te maken met ambtenaren op de diplomatieke dienst. Zij geven informatie op onderwijsbeurzen waar de instellingen niet komen. Zij zijn de eerste aanspreekpunten van en over Nederland in het buitenland. Zij leggen uit hoe het Nederlandse onderwijssysteem in elkaar zit. Deze informatie is soms niet up-to-date, waardoor studenten soms onbedoeld verkeerde informatie krijgen.

Onder andere de NESO's, N(W)IB's en de Nuffic faciliteren daarnaast de internationale samenwerking. Zo kan internationalisering nog meer geprofessionaliseerd worden. De ervaringen van sommige instellingen met de Nuffic zijn niet altijd even positief. Op het gebied van internationale marketing is de Nuffic naar hun mening onvoldoende proactief vergeleken met Duitsland, Frankrijk en Verenigd Koninkrijk. De Nuffic is soms te reactief. Ze geeft geen informatie over welke markten en beurzen de instellingen zouden moeten bezoeken. De presentatie van universiteiten en hogescholen is onvoldoende duidelijk. De naamgeving van de hbo's is niet fair. De selectie voor HSP is ondoorzichtig.¹² NESO's en Nuffic zouden actiever moeten zijn, meer keuzes moeten maken¹³. Daarom hebben de UvT, WUR, UL, CHN en HG een consortium gevormd om gezamenlijk markten te bewerken, het Holland education consortium (HEC). De Nuffic is deels onzichtbaar op beurzen en de foldertaal is te vaak Nederlands¹⁴. Het HEC is een voorbeeld van instellingen die ervoor kiezen internationalisering proactief aan te pakken: instellingen die beseffen dat internationalisering van groot belang is.

Overigens hebben veel instellingen tijdens de bezoeken de Nuffic geprezen voor zijn werk in China. Chinese studenten worden over het algemeen via de NESO geworven en binnengehaald. En dat gaat erg goed; het certificaat werkt. Verder is niet alle kritiek op de Nuffic terecht. Instellingen verwachten meer of andere zaken dan ze redelijkerwijs zouden moeten doen.

Vreemdelingenbeleid

Veel instellingen hebben moeite met de procedures van de overheid op dit gebied. Zo wordt vrijwel uitsluitend in het Nederlands gecommuniceerd. Verder hinderen de hoge kosten van de visa de komst van studenten, bijvoorbeeld Amerikanen. Er is niet altijd een IND-loket in de stad van de instelling. De dichtstbijzijnde voor Groningen is bijvoorbeeld Zwolle. Toch zijn er ook instellingen – en dan vooral instellingen die hun internationalisering goed op orde hebben – die over het algemeen goed

¹² Universiteit van Tilburg

¹³ TU Delft

¹⁴ Universiteit van Tilburg

samenwerken met de IND. De IND doet het nu goed rond MVV's (via loket studie verkort). Het duurt langer voor de IND verblijfsvergunningen afgeeft. Dit maakt het lastig voor studenten om te werken of te reizen.

Vaak vragen de instellingen de MVV aan voor de studenten. Dat levert, afgezien van de kosten, over het algemeen niet veel problemen op. Het regelen van de verblijfsvergunning is bij sommige instellingen een groot probleem, terwijl andere er minder moeite mee zeggen te hebben.

Buitenlandse studenten aan een bankrekening helpen is af en toe lastig. Op zich hebben ze geen sofinummer meer nodig en is een inschrijving aan de universiteit of hogeschool genoeg. Sommige bankfilialen schijnen dat niet te weten. Bij de Rijksuniversiteit Groningen duurt het ongeveer drie weken om inschrijving en verblijfsvergunning rond te krijgen. De procedures om een verblijfsvergunning te verkrijgen zijn volgens de instellingen te duur. Dat betekent een achterstand op de buurlanden waar studenten dan liever naartoe gaan.

Zittende medewerkers of studenten die kennismigrant worden komen vaak in de problemen als gevolg van de vreemdelingenwetgeving. Daar werken de procedures slecht, aangezien zij eerst naar het land van herkomst moeten om vandaar alle aanvragen opnieuw te doen.

De beëindiging van de bekostiging van niet-EU/EER-studenten zal studenten kosten, volgens de instellingen, omdat de collegegelden heel fors verhoogd worden. Als instellingen daarbij het collegegeld niet dekkend vastgesteld wordt ontstaat er een financiële achteruitgang bij de instelling. Veel instellingen stellen hun collegegeld niet dekkend vast om marktaandeel te behouden, ten koste van de eerste geldstroom. De instellingen die internationalisation@home doen hebben voldoende buitenlandse studenten nodig voor de international classroom, de kans bestaat dat die zich alleen nog op EU-studenten gaan richten, of veel minder internationale studenten binnen krijgen.

Financiën/werken

Sommige buitenlandse studenten zouden graag naast hun studie willen werken. Dit geldt vooral voor studenten die een complete opleiding in Nederland volgen en niet afhankelijk zijn van een beperkte verblijfsvergunning. Werken is voor buitenlandse studenten vaak moeilijk. Dit loopt door alle typen instellingen heen. Ze kunnen zeer beperkt werken als ze van buiten de EER komen, maximaal 10 uur per week. Overigens zouden ze om te kunnen werken vaak ook goed Nederlands moeten spreken. Een praktisch bezwaar dat niet zomaar is op te lossen. Degenen met de grootste kans op betaald werk zijn de Duitse studenten. Overigens zijn er ook instellingen die hun buitenlandse studenten ruimhartig met student-assistentenschappen bedelen. Dat is een manier om ze op een nuttige manier wat te laten verdienen.

Conclusie

Effectieve internationalisering blijkt gebonden te zijn aan randvoorwaarden. Een deel van deze voorwaarden is intern, de instelling kan ze beïnvloeden, en een deel is extern, bepaald door de omgeving. De Nederlandse overheid heeft invloed op een deel van de externe randvoorwaarden.

De instelling bepaalt zelf de interne randvoorwaarden waarbinnen het internationaliseringsbeleid vorm krijgt. Dat begint bij de organisatorische inbedding. Instellingen geven aan dat internationalisering pas effectief gevoerd wordt als het beleid grondig is ingebed in de organisatie. Dit komt onder andere tot

uiting in de informatie en communicatie binnen de instelling. Momenteel is de informatievoorziening soms te smal en te versnipperd. Vaak is niet helder welke informatie waar in de organisatie belegd is, wie contacten heeft met wie. Sommige instellingen werken er hard aan om dat te verbeteren. Dat zou internationalisering sterk kunnen ondersteunen. Instellingen zijn zelf verantwoordelijk voor de inbedding van internationalisering in hun organisatie. De IO-instellingen hebben al jarenlang ervaring hiermee en kunnen wellicht best-practices aandragen.

Een volgende voorwaarde is een duidelijke visie op de rol van internationalisering voor onderwijs en onderzoek. Regionaal georiënteerde instellingen willen vooral meer Duitse studenten werven zonder de Nederlandse studenten af te schrikken. IO's richten zich vooral op ontwikkelingslanden en werken in een wereldwijde competitieve markt waarin ze mee willen blijven komen, vooral door onderzoek te versterken. Instellingen die hun positie willen bestendigen richten zich vooral op het werven van buitenlandse studenten van voor hun doelstellingen goede kwaliteit. Instellingen die hun eigen studenten een internationale blik willen geven proberen buitenlandse studenten te werven en hun eigen studenten meer naar het buitenland te laten gaan. Instellingen die volledig willen internationaliseren werken eraan intern Engels te spreken, onderzoek op wereldniveau te doen en de beste studenten uit de hele wereld te werven.

Taalvaardigheid in het Engels is van enorm belang bij het internationaliseren. De overheid zou die verdergaande taalvaardigheid Engels moeten aanmoedigen, maar gericht beleid ligt minder voor de hand. Instellingen zouden hun medewerkers en studenten moeten trainen. Verscheidene instellingen werken toe naar tweetaligheid of zelfs pure Engelstaligheid. Dat is een goede ontwikkeling om internationale instellingen te worden.

De huisvesting van staf en studenten uit het buitenland is voor veel instellingen een moeilijk punt. Toch is het van belang die huisvesting te regelen om studenten en vooral ook staf uit het buitenland zich welkom te laten voelen. Het lijkt wenselijk als ook de overheid daarin een beperkte rol neemt, bijvoorbeeld door het mogelijk te maken dat instellingen eigen huisvesting exploiteren of door financiële bijstand. De instellingen krijgen meer aandacht voor en ervaring met het opvangen van buitenlandse studenten, docenten en onderzoekers. Ze beseffen dat taal- en cultuurproblemen opgelost moeten worden.

Naast deze interne randvoorwaarden zijn er ook externe. De externe randvoorwaarden zijn door de instellingen zelf niet rechtstreeks te beïnvloeden. Wel kunnen instellingen op verschillende manieren en met verschillend succes omgaan met deze omstandigheden van buiten. Vaak heeft de overheid hier wel invloed op. De eerste externe randvoorwaarde heeft betrekking op het Nederlandse onderwijssysteem en de benaming van instellingen in het buitenland.

De Engelstalige naamgeving van de hbo-instellingen in het buitenland is onbevredigend voor zowel hbo, wo als overheid. Voor de overheid ligt hier een rol om onder meer de discussie over typologie en naamgeving hernieuwd op te pakken. Uiteraard is dit onderdeel van een groter debat over de Europese classificatie.

De overheid heeft verder als taak om het Nederlandse onderwijsbeleid ook in het buitenland uit te dragen. Dat gebeurt met verschillende instrumenten zoals NESO's, de campagnes van de Nuffic en de Nederlandse ambassades. Aspirant-studenten krijgen echter niet altijd de meest recente informatie

via de ambassades. Dit is iets wat ook OCW zich moet aantrekken. Het ministerie zou de diplomaten beter en vaker moeten bijpraten over het Nederlandse systeem. Goede informatiebladen zijn daarbij een eerste vereiste. Daarnaast is het verstandig elk jaar een aantal Nederlandse ambassademedewerkers naar Den Haag te halen om ze bij te praten over bepaalde onderwerpen. Dit gebeurt op veel beleidsterreinen al langer. Met het toenemende belang van internationalisering van het onderwijs moet dit ook bij OCW gebeuren.

Het vreemdelingenbeleid maakt het studenten en docenten moeilijk om naar Nederland te komen. Het is belangrijk op zo kort mogelijke termijn ervoor te zorgen dat kenniswerkers, studenten en onderzoekers makkelijker in Nederland aan de slag kunnen. Met de huidige regelgeving verliest Nederland talenten die zijn kenniseconomie verder zouden kunnen helpen. Daarnaast heeft het vreemdelingenbeleid het imago van Nederland in het buitenland geen goed gedaan.

Voor buitenlandse studenten blijkt het daarnaast moeilijk om aan werk te komen naast hun studie. Behalve de regelgeving die niet-EU-onderdanen maar zeer beperkt laat werken, is vaak de taalbarrière moeilijk te nemen. OCW moet intensief het gesprek voeren met het ministerie van justitie over mogelijkheden studenten makkelijker aan werkvergunningen te helpen.

De overheid heeft als taak de externe randvoorwaarden te scheppen, maar instellingen dienen ervoor te zorgen dat ze hun interne randvoorwaarden op orde hebben. Zo ontstaat ruimte voor instellingen om binnen de brede overheidsambities rond internationalisering hun kwaliteit te verhogen en daarmee hun positie op de internationale kennismarkt te verstevigen. Daarnaast kunnen de instellingen hun eigen profiel versterken.

Conclusies

In november en december 2006 bezochten delegaties van het ministerie van OCW een aantal hoger-onderwijsinstellingen om te spreken over het internationaliseringsbeleid van overheid en instelling, en de invulling en uitvoering hiervan door de instellingen. Onder internationalisering wordt daarbij verstaan 'het integreren van de internationale / interculturele dimensie in onderwijs en onderzoek, en in de ondersteunende functies van een instelling'.

Terwijl alle instellingen de intentie uiten om (verder) te internationaliseren, doen zij dit allemaal op verschillende wijze, met verschillende intensiteit en met verschillende doelstellingen. Wat overal blijkt is dat internationalisering geen keuze meer is, maar onontkoombare realiteit en noodzaak. Met de Lissabondoelstellingen en het Bolognaproces is een ontwikkelingsrichting in gang gezet die niet meer zal stoppen. Wil het Nederlandse hoger onderwijs op de lange termijn levensvatbaar en van een hoog, concurrerend niveau blijven, dan zal het mee moeten gaan in internationale ontwikkelingen. Daarom streeft de Nederlandse overheid naar een open en internationaal concurrerend onderwijs- en onderzoekstelsel van hoog niveau. Dit betekent dat de Nederlandse instellingen internationaal gericht moeten zijn. Op basis van de bevindingen is een indeling te schetsen waarlangs de instellingen grofweg kunnen worden ingedeeld:

1. Regionaal georiënteerde instellingen. Deze instellingen richten zich op studenten uit naburige landen, zoals Duitsland, België.
2. Internationale onderwijsinstellingen, zoals ISS, ITC. Deze instellingen richten zich vrijwel uitsluitend op capaciteitsopbouw.
3. Versterken/bestendigen van de positie van de instelling
 - a. financieel
 - b. studentenaantallen op peil houden
 - c. nichemarkt, bijvoorbeeld onderzoek, specialisatie
4. Internationalisation@home: internationalisering als middel om de lokale studenten adequaat op te leiden.
5. Internationalisering als 'roeping'.

Vanuit het type instelling worden verschillende keuzes gemaakt naar soort en aantallen studenten die zij wil aantrekken, op welke regio de instelling zich richt in de profilering en om welke reden ze kiest voor internationalisering. Uit de gesprekken kwam naar voren dat de bezochte instellingen vooral internationaliseren om hun eigen studenten beter op te leiden, om het voortbestaan van de instelling op de lange termijn zeker te stellen en om de kwaliteit van het onderwijs te verbeteren. Dit geldt voor alle categorieën instellingen. Sommige instellingen hadden daarbij een heel duidelijk omlijdend doel voor ogen, andere veel minder.

Om effectief te internationaliseren zijn kaders nodig, de interne en externe randvoorwaarden. Het is aan de instellingen de interne randvoorwaarden in te vullen. Hierbij gaat het om de organisatorische inbedding van internationalisering in de instelling, een goede communicatie en informatiepositie en informatieverspreiding naar alle geledingen in de organisatie, een duidelijke visie, een goede taalvaardigheid in het Engels van zowel docenten als ondersteunende staf en studenten, huisvesting van buitenlandse staf en studenten en een goede opvang voor inkomende studenten en staf. Het is

mede de invulling van deze randvoorwaarden op grond waarvan een instelling zich kan onderscheiden van andere instellingen.

De omgeving van een instelling is medebepalend voor de effectiviteit van haar (internationaliserings)beleid en de daaraan gekoppelde activiteiten. Er zijn grote verschillen tussen de instellingen in hoe ze omgaan met de externe factoren. Sommige zijn daarbij effectiever dan andere. Een element van de externe randvoorwaarden is de rol van de overheid in het internationaal op de kaart zetten van het Nederlandse hoger onderwijs. Daarvoor worden de Nuffic, NESO's en N(W)IB's gebruikt, alsmede de Nederlandse ambassades.

Een volgend element betreft de Nederlandse wet- en regelgeving, vooral op de gebieden van het onderwijsbeleid en het vreemdelingenbeleid. Bij beide elementen lopen instellingen tegen een aantal knelpunten aan.

De relatie tussen instellingen en de Nuffic is niet altijd even goed. Sommige instellingen twijfelen over de meerwaarde van de Nuffic. Hier ligt een rol voor OCW, die betrokkenheid vereist. Dat een aantal instellingen ervoor kiest een eigen voorlichtingsbureau op te richten (Holland Education Consortium) is een teken en kan op termijn gevolgen hebben voor de positie van de Nuffic. Aan de andere kant betekent het wel dat instellingen in het buitenland gezamenlijk hun eigen belangen kunnen behartigen en zich proactief opstellen.

Voor onderwijsregelgeving betreft het voornamelijk financiering, joint degrees, het binaire stelsel en kwaliteitsborging in het buitenland. Instellingen hebben nu geen mogelijkheden erkende Nederlandse diploma's in het buitenland af te geven. Ze mogen onder de huidige wetgeving ook geen gezamenlijke graad afgeven voor een geïntegreerde opleiding die met een buitenlandse partner wordt aangeboden. De Engelstalige naamgeving van de hbo-instellingen in het buitenland is onbevredigend voor zowel hbo, wo als overheid. Voor de overheid ligt hier een rol om onder meer de discussie over typologie/classificatie, alsmede naamgeving in het Engels hernieuwd op te pakken.

Op dit moment is de inrichting van het vreemdelingenbeleid voornamelijk geënt op het opwerpen van barrières voor toelating tot Nederland. Dat maakt het lastiger om actief gewenste vreemdelingen zoals studenten en kenniswerkers naar Nederland te halen. Hier ligt een taak voor OCW om dit te blijven agenderen. Het lijkt er wel op dat er een maatschappelijke omslag komt, er is meer aandacht voor het belang van kenniswerkers. Verder zijn er ontwikkelingen die het instellingen makkelijker maken. De IND sluit convenanten met de instellingen af, zodat die veel makkelijker voor studenten en staf MVV's en verblijfsvergunningen kunnen verzorgen.

Bij de bezoeken bleek dat internationalisering vele verschijningsvormen heeft. De instellingen verschillen op dit gebied sterk van elkaar. Dat betekent dat strakke *one-size-fits-all* beleidsregels niet adequaat zijn voor alle instellingen. De instellingen hebben hun eigen redenen voor en manieren van internationalisering. Dat past ook in het Nederlandse hoger-onderwijsbeleid. OCW kan daarbij een faciliterende rol spelen. Om écht te internationaliseren moet een instelling zich grote inspanningen getroosten. Voor veel instellingen is het niet nodig om zo ver te gaan. Op dit moment zijn er al enkele instellingen die heel ver zijn. Andere instellingen hebben grote ambities, maar moeten nog veel werk verzetten voor ze er ook echt zijn. OCW moet voornamelijk helpen obstakels verwijderen. Dat instellingen informatie over elkaar verschaffen of vergelijkingen maken is hun taak en die van hun koepels en overlegorganen.

Een rol voor het ministerie van Onderwijs, zo vindt men, is het zorgen voor meer middelen en faciliteiten waarmee de universiteiten en hbo's hun ambities waar kunnen maken. De vraag wordt gesteld of OCW daarin actief genoeg is.

Het globale beeld bij de instellingen levert het volgende op: De doelen die de instellingen met hun internationalisering nastreven en de middelen die zij daarvoor inzetten zijn te herkennen in de karakterisering. Hoe goed de instellingen hun eigen beleid uitvoeren wisselt en loopt dwars door de typen heen. De instellingen lopen vooral tegen 'mobstacles', mobiliteitsobstakels aan, bijvoorbeeld bankrekeningen openen, sofinummer aanvragen, etc. Eerste prioriteit zal moeten zijn die zoveel mogelijk te slechten. Daar ligt een taak voor OCW. Verder is het aan de instellingen hun internationaliseringsactiviteiten op orde en breder gedragen te krijgen. Daar is vaak nog veel te doen. Tussen de ambities en ideeën van de CvB's en de uitvoeringspraktijk zit ruimte bij veel hogescholen en universiteiten. Zij hebben vooral last van een onvoldoende intern doorgevoerde systematische internationalisering. De belangrijkste obstakels zijn gebrek aan aandacht voor Engelse taalbeheersing, bekostigings- en studiefinancieringssystematiek, mobiliteit, vreemdelingenbeleid. De bezoeken hebben een beeld gegeven van waar de Nederlandse hoger-onderwijsinstellingen nu staan in het maken en uitvoeren van internationaliseringsbeleid. Gezien de Europese en internationale ontwikkelingen die van invloed zijn op het Nederlandse hoger onderwijs is het zeer waarschijnlijk dat het huidige overheidsinstrumentarium in de (relatief nabije) toekomst niet meer zal voldoen. Het is aan de overheid om de instellingen de randvoorwaarden te bieden waarbinnen zij zich kunnen ontwikkelen zodat ze kunnen blijven voldoen aan de eisen die de (internationale) samenleving aan hen stelt. Het is wel van belang dit in nauw overleg met de instellingen te blijven doen.

Het verdere traject: Eerst wordt dit rapport in gesprek gebracht met interne en externe belanghebbenden. Vandaar zal OCW met de belanghebbenden de komende weken proberen tot een gedeelde visie op de toekomst te komen en een agenda voor zowel OCW als de instellingen. Dat kan als onderliggende visie op verdere strategievorming dienen. Deze rapportage is in geen enkel opzicht een strategisch document, maar zal dienen als een van de bouwstenen om te komen tot een nieuwe overheidsstrategie voor de internationalisering van het hoger onderwijs. Het is de bedoeling het huidige beleidsinstrumentarium en de huidige faciliteiten in te zetten voor de doelstellingen die de overheid landelijk heeft, bijvoorbeeld op het gebied van hoger opgeleiden en innovatie. Daarnaast wil de overheid de instellingen ondersteunen bij hun eigen doelstellingen. Het is aan de instellingen om te proberen binnen hun eigen doelstellingen van internationalisering daarin zo ver mogelijk te komen.

Bijlagen

Wensen richting OCW/de overheid

'Make a law, quickly!'¹⁵

Tijdens de bezoeken hebben de medewerkers van OCW de instellingen gevraagd wat de overheid - of meer specifiek – OCW zou kunnen doen. Het onderstaande kwam naar voren.

1. Docentmobiliteit: Vrij weinig. Het is een probleem, maar niet met financiën of regelgeving op te lossen.
2. Financiën vormen een probleem bij internationalisering¹⁶.
3. OCW zou moeten aanmoedigen dat Nederlandse studenten/instellingen hun blik verruimen¹⁷.
4. Vrijheidsgraden in duur van de opleidingen en hoogte van het collegegeld: instellingen en opleidingen zouden de lengte van de opleidingen moeten kunnen variëren, alsmede het collegegeld dat ze ervoor vragen.¹⁸
5. Diplomawaardering gaat via de Nuffic. Zou dat ook elektronisch kunnen?¹⁹
6. Het is een heel slecht signaal dat niet-EER-studenten niet meer bekostigd worden. De wereld globaliseert²⁰.
7. MVV's moeten veel makkelijker te verkrijgen zijn. Op de huidige manier verliezen we studenten²¹.
8. Het moet meer gefaciliteerd en gestimuleerd worden dat buitenlanders naar Nederland komen²².
9. De (Nederlandse) instroom moet beter: het voortgezet onderwijs moet beter taal- (vooral Nederlands en Engels) en wiskundeonderwijs bieden²³.
10. Beeldmerk NL is belangrijk en zou sneller moeten²⁴.
11. Bijscholing op onderwijsgebied van ambassademedewerkers (evt. onderwijsattachés)²⁵.
Vanuit de ambassades wordt zo nu en dan niet helemaal juiste informatie gegeven over het Nederlandse hoger onderwijs aan potentiële buitenlandse studenten. OCW zou de diplomaten beter moeten inpraten.

¹⁵ Duitse student aan InHolland

¹⁶ InHolland

¹⁷ InHolland

¹⁸ Universiteit Maastricht

¹⁹ Universiteit Maastricht

²⁰ Hanzehogeschool Groningen

²¹ Hanzehogeschool Groningen

²² Hanzehogeschool Groningen

²³ Hanzehogeschool Groningen

²⁴ Rijksuniversiteit Groningen

²⁵ Rijksuniversiteit Groningen

12. Standaardpakket door de Nuffic bij ambassades laten verzorgen, pluspakket door instellingen te regelen²⁶.
13. De kostprijs van een student is 15 à 20.000 euro per jaar. Nu wordt dat uit de 1e geldstroom gesubsidieerd. Daar zou een rol voor OCW liggen²⁷.
14. In de kennisbeurzen zit veel te weinig geld²⁸.
15. De talenbachelor zou een extra jaar moeten krijgen, zodat studenten meer tijd hebben om naar het buitenland te gaan en om het lagere ingangsniveau van de studenten te kunnen aanpakken²⁹.
16. HSP werkt niet goed voor extra instroom. Misschien iets om naar te kijken³⁰.
17. Visa en joint programmes gaan slecht samen. Er zou een Europees studentervisum moeten komen³¹.
18. Eenvoudiger werkvergunningen³².
19. Gebrekkig taal- en wiskundeonderwijs zijn tegenwoordig uitgebreid in het nieuws. Verscheidene instellingen hebben er last van dat het niveau van studenten zo laag is dat ze bijlesprogramma's moeten starten. Versterking van het secundaire onderwijs is gewenst op een aantal terreinen, met name wiskunde, Nederlands en Engels.

²⁶ Rijksuniversiteit Groningen

²⁷ Universiteit Leiden

²⁸ Vrijwel alle instellingen

²⁹ Universiteit Leiden

³⁰ Technische Universiteit Delft

³¹ TU Delft en Universiteit Utrecht

³² TU Delft

Bezochte instellingen

	Datum	Instelling
	2-10-06	Christelijke Hogeschool Nederland (CHN) ³³
1	2-11-06	Institute of Social Studies (ISS)
2	6-11-06	Hanzehogeschool Groningen (HG)
3	8-11-06	Fontys Hogeschool, locatie Venlo
4	9-11-06	Universiteit Maastricht (UM)
5	14-11-06	InHolland, locatie Rotterdam
6	16-11-06	Rijksuniversiteit Groningen (RuG)
7	20-11-06	Universiteit van Tilburg (UvT)
8	22-11-06	Hogeschool van Amsterdam (HvA-HES)
9	24-11-06	Universiteit Utrecht (UU)
10	27-11-06	Hogeschool voor de Kunsten Utrecht (HKU)
11	28-11-06	Universiteit Leiden (UL)
12	30-11-06	Wageningen Universiteit en Researchcentrum (WUR)
13	1-12-06	Technische Universiteit Delft (TUD)
14	15-12-06	International Institute for Geo-Information Science and Earth Observation (ITC), Enschede
15	19-12-06	Christelijke Agrarische Hogeschool (CAH), Dronen

³³ Dit bezoek vond plaats buiten de reguliere veldverkenning om. De opgedane inzichten waren echter zo waardevol dat CHN in dit rapport een vermelding verdient.

Conclusies bijeenkomst 18 april 2007

Op 18 april 2007 hebben vertegenwoordigers van de bezochte instellingen gesproken met medewerkers van OCW en andere betrokken organisaties over het rapport. Tijdens deze bijeenkomst hebben de aanwezigen geprobeerd aanbevelingen te formuleren voor zowel OCW als de instellingen. Hieronder volgt een aantal van de bevindingen.

Algemeen:

- Zie internationalisering als impuls voor kwaliteit, niet als bedreiging.
- Er moet betere afstemming komen tussen het beleid van de instellingen en beleid van OCW. Dit betekent ook sneller handelen door OCW.
- Vergeet de aangewezen instellingen niet.

Conclusies die OCW betreffen:

- Formuleer een internationale strategie. Neem een standpunt in over internationalisering en over de verschillende motieven en doelstellingen waarmee instellingen internationaliseringsbeleid formuleren.
- Bied ruimte aan de instellingen, kijk naar het hele systeem, let op attitude en ondernemerschap. Streef naar high trust. De wet loopt altijd achter. Voorbeelden: joint degrees, bekostiging, accreditatie.
- Bied ook (financiële) ruimte om inkomende mobiliteit te faciliteren.
- Doe iets aan de typologiediscussie en de Engelse naamgeving van HO-instellingen.
- Neem een actievere rol rond Europese ontwikkelingen, bijvoorbeeld bij kwaliteitsborging. Europese processen verlopen nu te traag.
- Lever gezaghebbende statistieken, verzamel en registreer de verschillende internationaliseringsonderzoeken op een centrale plaats. Neem ook het aangewezen onderwijs mee.
- OCW moet de ambassades beter voeden, zodat die de mensen in het buitenland beter kunnen informeren.

Conclusies die de instellingen betreffen:

- Weet wat je wilt, let op beleidscycli, wissel ervaringen uit. Wees eerlijk tegen je potentiële buitenlandse studenten.
- Stel taaleisen, zowel aan je internationale studenten als aan staf en Nederlandse studenten. Bied ook faciliteiten om taalvaardigheid te verbeteren.
- Instellingen, profileer je gezamenlijk. Eén instelling krijgt te weinig voor elkaar, er moet een gezamenlijk beeldmerk zijn met gedeelde waarden dat ook door iedereen gebruikt wordt. Het gaat niet om interne concurrentie, maar concurreren met het buitenland.
- Communiceer beter en veelvuldiger.
- Werk beter samen, bijvoorbeeld bij onderzoeken over internationalisering, effecten van instellingsbeleid, etc.
- Differentiatie in het onderwijs zal toenemen. Daarom moet de discussie over typologie gevoerd worden. Er moet een heldere omschrijving komen van typen onderwijsinstellingen. Instellingen kunnen hun sterke kanten meer in de markt zetten.